

O'ZBEK TILI TA'LIMIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Zulkaynarova Mushtariy Mehridin qizi

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Tarix va filologiya fakulteti
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi, O'T-24/01- guruhi 3- bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23592899>

Annotatsiya. Maqolada o'zbek tili ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy asoslari, asosiy yo'nalishlari va amaliy imkoniyatlari mahalliy olimlarning ilmiy ishlari asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi interfaol metodlar, o'yin va loyihaviy texnologiyalar, multimedia hamda raqamli platformalarning o'zbek tili darslarida qo'llanish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Ishda o'zbek tili va ona tili metodikasiga oid ilmiy maqolalar tahlil qilindi, ularda ko'rsatilgan metodlar tizimlashtirildi va o'zbek tili darslarida qo'llash namunalari umimlashtirildi. Tahlil natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning faolligi va qiziqishini oshirishi, og'zaki va yozma nutqni, imlo savodxonligini hamda grammatik kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Shu bilan birga, ularning samaradorligi texnologiyaning darsning didaktik maqsadiga mosligiga, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga hamda o'qituvchining metodik va raqamli tayyorgarligiga bog'liq ekani aniqlandi. Maqolada o'zbek tili darslarida texnologiyalarni tanlash va uyg'unlashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: O'zbek tili ta'limi; pedagogik texnologiya; interfaol metodlar; kommunikativ kompetensiya; o'yin metodlari; loyihaviy ta'lim; multimedia; raqamli ta'lim; imlo savodxonligi.

Kirish

Til ta'limi har bir mamlakatda ta'lim tizimining asosiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi, chunki til nafaqat muloqot vositasi, balki fikrlash, bilim olish va milliy o'zlikni anglash quroli hamdir. O'zbek tili davlat tili sifatida ta'lim, boshqaruv va jamiyat hayotining barcha sohalarida muhim o'rin tutadi. Shu sababli o'zbek tili ta'limining mazmuni, metodikasi va sifati doimo pedagogik tadqiqotlar e'tiborida bo'lib kelmoqda. Til ta'limida qo'llaniladigan metodlar va texnologiyalarni takomillashtirish, ularni zamon talablariga moslashtirish pedagogik tadqiqotlarning muhim vazifalaridan biridir. Ayni paytda ta'lim jarayoni jadal raqamlashmoqda.

Bu jarayon o'qituvchidan an'anaviy tushuntirish va mashq usullari bilan cheklanmasdan, o'quvchini faol ishtirokchiga aylantiradigan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni puxta bilishni talab qiladi. Pedagogik texnologiya deganda ta'lim maqsadiga kafolatli erishishni ta'minlaydigan, o'qituvchi va o'quvchi faoliyati izchil loyihalashtirilgan, natijasi o'lchanadigan jarayon tushuniladi.

Til darsida bunday yondashuv nutqiy faoliyat turlarini (tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish) amaliy vaziyatlarda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Dolzarbligi

O'zbek tili ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning dolzarbligi bir necha omil bilan belgilanadi. Birinchidan, bugungi o'quvchilar raqamli muhitda o'sib, axborotni tez va vizual shaklda qabul qilishga odatlangan, an'anaviy ma'ruza-mashq shaklidagi dars esa ularning qiziqishini ushlab turishda qiyinchilik tug'diradi.

Ikkinchidan, til ta'limining maqsadi faqat qoidalarni yodlash emas, balki o'quvchida amaliy kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdir. Bu maqsadga interfaol, muloqotga asoslangan usullar orqali erishish samaraliroq. Uchinchidan, o'zbek tili o'zbek tilida ta'lim olmaydigan guruhlar uchun ikkinchi til sifatida ham o'qitilishi sababli, o'qituvchi turli darajadagi o'quvchilar bilan ishlashga mos, differensiallashtirilgan usullarga muhtoj. Shuningdek, masofaviy va aralash ta'lim shakllari ta'lim amaliyotining doimiy qismiga aylanmoqda. Bu sharoitda o'qituvchining raqamli vositalarni pedagogik maqsadga muvofiq tanlay olish malakasi muhim kasbiy kompetensiya sifatida ko'rilmog'ya. Shu sababli o'zbek tili ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tizimlashtirish va mahalliy tadqiqotlarda to'plangan tajribani umumlashtirish ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

Maqsad

Maqolaning maqsadi o'zbek tili ta'limida qo'llanilayotgan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni mahalliy olimlarning ilmiy ishlari asosida tahlil qilish, ularning didaktik imkoniyatlarini aniqlash va o'zbek tili darslarida qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

Ibragimov ta'lim texnologiyasi tushunchasini tahlil qilib, uning amaliyotda uchta yo'nalishda: dars texnologiyasi, o'qitish texnologiyasi va axborot texnologiyasi sifatida qo'llanishini ko'rsatadi. Muallif dasturlashtirilgan, muammoli, modulli, shaxsga yo'naltirilgan va jadallashtirilgan ta'lim kabi texnologiya turlarini sanab, faol metodlar va ijodiy yondashuv o'quvchining qiziqishi, faolligi va mustaqilligini oshirishini ta'kidlaydi. Demak, zamonaviy pedagogik texnologiya yagona usul emas, balki ta'lim maqsadiga erishishga qaratilgan metodlar, vositalar va tashkiliy shakllar tizimidir.

O'zbek tili darslarida eng keng qo'llanadigan yo'nalish interfaol metodlardir. Rasulova zamonaviy metodlar o'quvchini bilimni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki faol va mustaqil fikrlovchi shaxsga aylantirishi kerakligini ta'kidlab, bunday metodlar qatorida aqliy hujum, klaster, «Insert», keys-stadi, FSMU va blits-so'rovni ko'rsatadi. Muallif bu metodlarni, xususan, idiomalar, «Qiziqarli lug'atlar» mavzularini o'rganishda so'zlashuv faolligini oshirish, amaliy topshiriqlar va muammoli vaziyatlar orqali esa imlo savodxonligini shakllantirish uchun qo'llashni tavsiya etadi.

Rahmatjonov esa zamonaviy usullar dars samaradorligini oshirishini, biroq ularni tanlashda darsning didaktik maqsadiga tayanish lozimligini, an'anaviy dars tuzilmasini saqlagan holda unga o'quvchini faollashtiruvchi bosqichlar qo'shish samarali ekanini ko'rsatadi.

Ikkinchi yo'nalish o'yin va og'zaki nutqni rivojlantirishga qaratilgan metodlardir.

Keruyanova ona tili (o'zbek tili) darslarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning dunyoqarashi, og'zaki nutqi va ravon so'zlashini rivojlantirishga xizmat qilishini ko'rsatib, o'yinlar va og'zaki so'rov, rasm asosida gap tuzish, qiziqarli test savollariga javob berish hamda muammoli vaziyatlarni tahlil qilishni samarali usullar sifatida tavsiflaydi. Abdurahmonova ham ona tili darslarida yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llashni, shu jumladan no'an'anaviy dars shakllari va o'yin metodlarini yoritadi. Bunday usullar mavzuni yodlatishdan ko'ra, uni amaliy vaziyatda qo'llashga o'rgatadi va darsni qiziqarli qiladi.

Uchinchi yo'nalish hamkorlikka va loyihaga asoslangan ta'limdir. Talipova chet tili ta'limiga bag'ishlangan ishida interfaol usullar bilan birga kompyuter, internet manbalari,

videokonferensiya orqali muloqot, hamkorlikda o'qish va loyihaviy usullar o'quv jarayonini yakallashtirish va qiziqarli qilishini, til portfeli esa o'quvchining mustaqilligi va natijasi uchun mas'uliyatini oshirishini ta'kidlaydi. Bu yondashuvlarni o'zbek tili darslariga ham moslashtirish mumkin. Masalan, o'quvchilar «mahalla gazetasi», o'zlashma so'zlar lug'ati yoki matnlar to'plami kabi mini-loyihalar ustida guruhda ishlab, o'qish, yozish, material izlash va taqdimot qilish ko'nikmalarini birga rivojlantiradi.

To'rtinchi yo'nalish multimedia va raqamli platformalardan foydalanishdir. Yarashov raqamli texnologiyalarni boshlang'ich ta'lim jarayoniga tatbiq etish vositalarini tahlil qilib, matn, grafika, animatsiya, ovoz va videoni birlashtirgan multimedia darslari o'quvchilar e'tiborini ushlab turishi, rang va grafika esa axborotni eslab qolishga yordam berishini ko'rsatadi. Muallif onlayn platformalar, vebinar, videokonferensiya va elektron darsliklar o'quvchiga mustaqil o'rganish imkonini kengaytirishini, o'qituvchi esa asosan yo'naltiruvchi rolini bajarishini ta'kidlaydi.

Rasulova ham elektron darsliklar, virtual platformalar, multimedia resurslari, virtual test tizimlari va interaktiv taqdimotlarni o'zbek tili darslari uchun muhim raqamli vositalar sifatida ko'rsatadi. Grammatika o'qitish alohida metodik e'tiborni talab qiladi, chunki o'quvchilar uchun u ko'pincha murakkab va zerikarli fan bo'lib tuyuladi. To'rayevaning o'zbek tili grammatikasini o'qitishning zamonaviy metodlariga bag'ishlangan ishida kommunikativ, integrativ va interfaol yondashuvlarning grammatik bilimlarni shakllantirishdagi o'rni ko'rib chiqilib, multimedia vositalari, onlayn platformalar va topshiriqqa asoslangan ta'lim grammatik kompetensiyani sezilarli mustahkamlashi qayd etilgan. Bu natija grammatik mavzularda qoidani yodlatishdan nutqiy vaziyatda qo'llashga o'tish zarurligini ko'rsatadi.

Quyidagi jadvalda asosiy pedagogik texnologiyalar, ularning o'zbek tili darsida qo'llanish namunalari va rivojlantiriladigan kompetensiyalar umumlashtirilgan (1-jadval).

1-jadval. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning o'zbek tili darsida qo'llanishi

Texnologiya	O'zbek tili darsida qo'llanish namunasi	Rivojlanadigan kompetensiya
Interfaol metodlar (aqliy hujum, klaster, «Insert», keys-stadi, blits-so'rov)	So'z turkumlari, gap bo'laklari, matn tahlili, idiomalar mavzularida guruh ishi	Tahliliy fikrlash, hamkorlik, og'zaki nutq
O'yin va og'zaki nutq metodlari	Rasm asosida gap tuzish, og'zaki so'rov, qiziqarli test savollari	Ravon nutq, lug'at boyligi
Muammoli ta'lim	Imlo yoki uslubiy variantlarni tanlash va asoslash topshirig'i	Mustaqil fikrlash, imlo savodxonligi
Loyihaviy va hamkorlikdagi ta'lim	«Mahalla gazetasi», o'zlashma so'zlar lug'ati loyihasi	Yozma nutq, izlanish va taqdimot ko'nikmalari
Multimedia va raqamli platformalar	Elektron darslik, interaktiv taqdimot, virtual test tizimi, video material	Tinglab tushunish, o'z-o'zini nazorat, raqamli savodxonlik
Masofaviy shakllar (vebinar, videokonferensiya)	Onlayn dars, masofadan muhokama va maslahat	Mustaqil o'rganish, kommunikativ kompetensiya

Zamonaviy texnologiyalarni muvaffaqiyatli joriy etishning muhim sharti o'qituvchining metodik va raqamli tayyorgarligidir. Rasulova texnologiyalarning samarasi o'qituvchining metodik va raqamli malakasiga bog'liq ekanini, metodlarni esa o'quvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlariga mos tanlash kerakligini ta'kidlaydi. Shuning uchun o'qituvchi dars bosqichlarini (motivatsiya, yangi bilimni o'zlashtirish, mustahkamlash, baholash va fikr-mulohaza) har bir bosqichga mos texnologiya bilan loyihalashi, natijalarni esa aniq mezonlar yordamida baholashi lozim.

Natijalar

Tahlil shuni ko'rsatdiki, mahalliy tadqiqotlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'zbek tili ta'limida to'rt vazifani bajaruvchi vosita sifatida qaraladi: o'quvchining qiziqishi va faolligini oshirish, nutqiy va kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, imlo va grammatik savodxonlikni mustahkamlash hamda mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirish. Ko'rib chiqilgan ishlarning asosiy g'oyalari 2-jadvalda umumlashtirilgan.

2-jadval. Mahalliy tadqiqotlarda o'zbek tili ta'limida zamonaviy texnologiyalar bo'yicha asosiy g'oyalar

Muallif (yil)	Ko'rib chiqilgan yo'nalish	Asosiy g'oya
Ibragimov (2022)	Ta'lim texnologiyasi turlari	Dars, o'qitish va axborot texnologiyalari ajratilgan; faol metodlar qiziqish va mustaqillikni oshiradi
Keruyenova (2022)	Ona tili darslarida innovatsion yondashuv	O'yin, rasm asosida gap tuzish, muammoli vaziyat tahlili og'zaki nutq va ravonlikni rivojlantiradi
Abdurahmonova (2022)	Yangi pedagogik texnologiyalar	Noan'anaviy dars shakllari va o'yin metodlari ona tili darsini qiziqarli qiladi
Rahmatjonov (2023)	Zamonaviy usullar va innovatsiyalar	Usul darsning didaktik maqsadiga qarab tanlanadi; an'anaviy tuzilma faol bosqichlar bilan boyitiladi
Yarashov (2021)	Raqamli texnologiyalar, multimedia	Multimedia e'tiborni ushlab turadi; onlayn vositalar mustaqil o'rganishni kengaytiradi
Talipova (2024)	Interfaol usullar, loyiha, til portfeli	Kompyuter, internet va hamkorlikdagi usullar o'quvchi mustaqilligi va mas'uliyatini oshiradi
Rasulova (2026)	Interfaol metodlar va ICT	Aqliy hujum, klaster, «Insert», keys-stadi, FSMU, blits-so'rov hamda elektron vositalar kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi
To'rayeva (2026)	Grammatika o'qitish metodlari	Kommunikativ, integrativ, interfaol yondashuvlar, multimedia va topshiriqqa asoslangan ta'lim grammatik kompetensiyani mustahkamlaydi

Birinchidan, deyarli barcha tadqiqotlarda interfaol va faol metodlar o'zbek tili darsining samaradorligini oshiruvchi asosiy vosita sifatida ko'rsatiladi.

Ikkinchidan, o'yin va og'zaki nutqqa yo'naltirilgan metodlar nutq o'stirishda, loyihaviy va hamkorlikdagi usullar esa yozma nutq va mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishda foydali hisoblanadi. Uchinchidan, raqamli vositalar va multimedia o'quv materialini ko'rgazmali taqdim etish, mustaqil o'rganish va nazorat uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi. To'rtinchidan, mualliflarning aksariyati texnologiyani tanlashda darsning maqsadi, o'quvchilarning yoshi va o'qituvchi tayyorgarligini hisobga olish zarurligini qayd etadi.

Shuni ham ta'kidlash lozimki, ko'rib chiqilgan ishlarning ayrimlari nazariy xarakterga ega bo'lib, texnologiyalarning samaradorligini nazorat guruhlar bilan o'lchangan tajriba natijalariga tayanib isbotlash hali yetarli emas. Rasulova kelgusida raqamli pedagogika, sun'iy intellekt va interfaol metodlarni o'zbek tili ta'limiga integratsiya qilish bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar zarurligini ham qayd etadi.

Muhokama

Tahlil natijalari zamonaviy pedagogik texnologiyalar o'zbek tili ta'limini takomillashtirishning muhim vositasi ekanini tasdiqlaydi, ammo ularni «hamma narsaga davo» sifatida qarash noto'g'ri bo'lardi. Mahalliy mualliflar ham texnologiyani tanlashda darsning didaktik maqsadi, o'quvchilarning yoshi va psixologik xususiyatlari, o'qituvchining tayyorgarligi hal qiluvchi ekanini ta'kidlaydi. Shu sababli guruh ishi yoki raqamli vosita o'z-o'zidan emas, balki aniq o'quv maqsadi, baholash mezonlari va fikr-mulohaza bilan birga qo'llanganda samara beradi.

Ikkinchi muhim masala texnologiya va pedagogika nisbati. Til o'rganishda asosiy narsa nutqiy faoliyat va real muloqot, raqamli vositalar esa uni qo'llab-quvvatlashi kerak. Multimedia va onlayn platformalar ko'rgazmalilikni oshirsa-da, ular o'quvchining faol nutqiy ishtirokini almashtira olmaydi. O'yin metodlarida ham asosiy e'tibor ko'ngilochar jihatga emas, balki o'quv maqsadiga erishishga qaratilishi lozim, aks holda mavzuni chuqur o'zlashtirish o'rniga yuzaki faollik yuzaga kelishi mumkin.

Uchinchidan, grammatika va imlo o'qitishda zamonaviy texnologiyalarning o'rne alohida ahamiyatga ega. Bu mavzularda qoidalarni yodlatishga asoslangan an'anaviy yondashuv o'quvchilarda qiziqishni kamaytiradi. Muammoli vaziyatlar, topshiriqqa asoslangan ta'lim, multimedia va interaktiv mashqlar qoidani amaliy qo'llash ko'nikmasini shakllantirishga imkon beradi. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi sifatli elektron o'quv resurslarini ko'paytirish, o'qituvchilarning raqamli malakasini muntazam oshirish va tajriba almashish tizimini yo'lga qo'yish zarur.

To'rtinchidan, kelgusida o'zbek tili ta'limida alohida texnologiyalarning samaradorligini nazorat guruhlar bilan o'tkaziladigan pedagogik tajribalar orqali o'rganish, shuningdek, sun'iy intellekt va boshqa yangi raqamli vositalarning o'zbek tili darslaridagi o'rnini tadqiq qilish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Tahlil o'zbek tili ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'quvchining faolligi, qiziqishi va kommunikativ kompetensiyasini oshirishga xizmat qilishini ko'rsatdi. Interfaol metodlar, o'yin va og'zaki nutq metodlari, loyihaviy ta'lim, muammoli ta'lim, multimedia va raqamli platformalar har biri o'ziga xos didaktik imkoniyatga ega va bir-birini to'ldiradi. Texnologiyaning samarasi darsning didaktik maqsadiga mosligi, o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari, o'qituvchining metodik va raqamli tayyorgarligi hamda sifatli

o'zbekcha o'quv resurslarining mavjudligiga bog'liq. Amaliyot uchun quyidagilar tavsiya etiladi: texnologiyani darsning maqsadiga qarab tanlash; an'anaviy va zamonaviy usullarni uyg'unlashtirish; grammatika va imlo mavzularida muammoli va topshiriqqa asoslangan usullardan foydalanish; multimediani nutqiy faoliyatni almashtiruvchi emas, qo'llab-quvvatlovchi vosita sifatida qo'llash; o'qituvchilarning raqamli malakasini muntazam oshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonova N. Ona tili darslarida yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish // Scientific Approach to the Modern Education System: konferensiya materiallari (Parij, Fransiya, 3–5 fevral 2022 y.). – 2022. –
2. Ibragimov X.H. Dars mashg'ulotlarining samaradorligini oshirishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish // Современные инновационные исследования: актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы. – 2022. – Vol. 1, No. 1. – P. 551–554.
3. Keruyanova D.A. Ona tili (o'zbek tili) darslarini innovatsion yondashuv asosida tashkil etish afzalliklari. – 2022.
4. Rahmatjonov Sh.Sh. Zamonaviy ta'lim tizimida o'zbek tilini o'qitishning texnologiya va innovatsiyalari // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2023. – P. 912–917.
5. Rasulova M.M. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida o'zbek tili darslarini tashkil etish metodikasi // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2026. – Vol. 6, No. 4. – P. 531–539.
6. Talipova N.A. Chet tillarini (ingliz tili) zamonaviy interfaol metodlardan foydalangan holda o'qitishning afzalligi // Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences. – 2024. – Vol. 4, No. 2. – P. 5–10.
7. To'rayeva U. Modern Methods of Teaching Uzbek Language Grammar: Problems and Solutions // Scientific Journal of the Fergana State University. – 2026. – Vol. 31, No. 6. – Art. 181.
8. Yarashov M. Boshlang'ich ta'limning dars jarayonlariga raqamli texnologiyalarni tadbiq etish vositalari // Pedagogik mahorat: maxsus son. – Buxoro, 2021. – P. 135–137.